

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך טז, תשכ"ה

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

„ממי קיבלת ז' — מאיש לא“.

„על מה אתה רוגז ז' — על לא-כלום“.

„ההיית בתיאטרון ז' — בשום הצגה לא!“ „אף

לא בהצגה אחת ז'“.

ראובן סיוון

המדור ללשון העברית בקונגרס העולמי הרביעי למדעי היהדות

הקונגרס העולמי הרביעי למדעי היהדות נערך בימים כ"ה בתמוז עד ג' באב תשכ"ה בקרית האוניברסיטה בירושלים, במעמד כ-800 חברי הקונגרס ואורחים ממדינת ישראל ומרחבי העולם. נשיא הכבוד של הקונגרס היה נשיא המדינה מר זלמן שזר, יו"ר הקונגרס והתועד המכין — הפרופ' בן ציון דינור, ומזכיר הקונגרס — מר צמנואל קופלביץ'.

דיוני הקונגרס התנהלו ב-14 מדורים של מדעי היהדות. המדור ללשון העברית התנהל בראשותו של הפרופ' ז' בן-חיים, ומזכירו היה ד"ר ע' אורנן. בראש הישיבות של המדור ישבו חליפות חכמים מחכמי הארץ ומחכמי חו"ל. ישיבה א', שהייתה משותפת למדורי הלשון והמקרא, נפתחה בהרצאתו של ד"ר מ' שניצר מפאריס על קשרים מילוניים בין עברית לאוגריתית, המצביעים על זיקה מיוחדת בין שתי הלשונות. פרופ' מ' הלד, הישראלי מפילדלפיה, העיר

על המילון המקראי לאור האכדית והאוגריתית ועמד על הביטוי חריונים (מל"ב ה, כה), וכן על משמע המלה כסל — כסלה במקרא.

בישבה ב' הביא ד"ר א' ברונז מוזארסלב ראיות לקיומם של העיצורים הגרוניים במסורות לא טברניות, וסתר לקיומם של העיצורים הגרוניים במסורות לא טברניות, וסתר את הטענה, שבעלי המסורה חזרו והנהיגו באורח מלאכותי את הגיית הגרוניים לאחר תקופה, שלא ביטאו בה הגיים אלה כעיצורי הגרון. ד"ר פ' אסטרליק מברצלונה סיפר על לקסיקון התרגום הניאופיטי לספר בראשית, שגילה פרופ' אלכסנדרו דיאז מאצ'ו, והעומד לצאת בקרוב במהדורת בכורה. באחרונה הושמעת סברה, שתרגום זה קדום עד מאות שנים אחדות לפני הספירה, אם כי התעתק והנידון הוא מן המאה הט"ו. ישיבה מיוחדת הוקדשה באותו יום למפעל מסורות הלשון של עדות ישראל ובה הרצה ד"ר ש' מורג, המנהל המדעי של המפעל, על תחומי איסוף החומר, ההישגים ובעיות המחקר. הפרופ' אירנה גרבל סקרה את מסורות המבטא העברי של יהודי אסיה ואפריקה לחטיבותיהן. ד"ר מ' אלטבאואר שוחח על בעיות במחקר המסורת העברית האשכנזית וזיקתו לדיאלקטיקה של הידיש, ופרופ' ח' זעפרני מפאריס — על מסורת מרוקו. לאחר הדיון הושמעו לפני הנאספים הקלטות רשמקול של פרק א' ממסכת שבת מפי בני תימן, בבל, חלב, מרוקו וליטא.

בישיבה מיוחדת על מפעל הפאליאוגרפיה העברית הרצתה גב' ק סיראט מפאריס על מחקר כתבי-היד העתיקים, אזורי הכתיבה וחומרית — הארכיאולוגיה של הספר.

מר מ' בית אריה מירושלים סיפר על ההצעה להקמת מפעל לפאליאוגרפיה עברית, שהוגשה לאקדמיה הלאומית הישראלית למדעים בירושלים ולמרכז הלאומי למחקר מדעי בפאריס ונתאשרה.

בישיבה ג' הרצה פרופ' י' קוטשר מירושלים על הפונימות הקצרות i ו-u בלשון חז"ל ובארמית הגלילית. ד"ר ש' מורג מירושלים דן על ניקודו של התלמוד הבבלי בתקופת הגאונים, ביחוד על־פי כתב־יד ששון מס' 273 של "הלכות פסוקות" וכתב־יד פאריס מס' 1402 של "הלכות גדולות" — בראשון ניקוד בבלי פשוט, ובשני ניקוד בבלי מורכב. מר ג' הנמן מבני־ברק הרצה על שאילות מקראיות במשנה ועורר את בעית הגדרתה של שאילה זו ותחומיה. בישיבה ד' סיפר פרופ' ח' זעפראני מפאריס על החינוך המסורתי אצל יהודי מרוקו ויחד את דבריו על הקריאה המסורתית של כתבי הקודש ועל הגיית העברית בפי העדות במרוקו על תרגומי התנ"ך לערבית־יהודית, לברברית וליהודית־ספרדית.

הפרופ' אירנה גרבל מירושלים דנה על הגיית הצד"י וגלגוליה והביעה את הסברה, שאין טעם להניח הגיית צד"י כעיצור מחוכך, לא בעברית ולא בשום לשון אחרת. מר ישראל ייבין מירושלים הרצה על קריטריונים לקביעת שלבי השתלשלותו של הניקוד הבבלי. הוא מציע למיין את הטקסטים מבחינות אלה: סוגי הטקסטים של המקרא, המשנה והפיוט; סוגי הטקסטים בניקוד פשוט ובניקוד מורכב; וסוגי הטקסטים, שבהם מצויה התחלפות תנועות דרך קבע.

בישיבה ה' תיאר ד"ר ג' וייל משטראסבורג את שיטת הלינגוויסטיקה הסטאטיסטית בחקר השפות השמיות ועמד בין השאר על שימוש במחשבים לצורך זה ועל "מילון אוטומטי" ו"קונקורדנציות אוטומטיות". ד"ר נ' אלוני מירושלים סיפר על עלי בן יהודה הנזיר, מורו של רס"ג, ועל חיבורו בערבית על "יסודות הלשון העברית", שכתב בו "והייתי מאריך את השהייה בחוצות טבריה ורחובותיה, מקשיב לדיבור פשוטי העם וההמון מן הלשון העברית והלשון הארמית ולהגיה". ד"ר א' דותן מירושלים הבהיר את בעיית המונחים דחיק ואתי מרחיק, שהגדרתם בספרי הדקדוק המדעיים שונה משימושם בפי מדקדקי ימי הביניים.

ישיבה ו' הוקדשה לעברית של ימי הביניים, ובה הרצה הפרופ' י' בלאו מירושלים על יסודות עבריים וכתב עברי בערבית היהודית של ימי הביניים, ועמד ביחוד על ההבדלים שבין הערבית היהודית לערבית הבינונית הכללית של אותה תקופה, הפרופ' מ' גושן-גוטשטיין מירושלים דיבר על הישגים ומטרות בחקר הלשון העברית המשוערבת של ימי הביניים. ד"ר ד' טנא מירושלים תיארה בהרצאתו את יחודה של העברית בימי הביניים. הפרופ' ג' רינאלדי מטרייסט הרצה על כתבי-יד של ידעיה הפניני בענייני רפואה וכן בבעיות מינח רפואי של ימי הביניים.

בישיבה ז' פירט פרופ' ח' רוזן מירושלים הצעות ודרכים לקידום ידיעתנו בתחביר לשון המקרא. פרופ' ח' רבין מירושלים עמד על מערכת הזמנים והדרכים של העברית בספר חסידים, שנתחבר בדרום גרמניה במאה הי"ב לסה"נ;

בעברית זו ניכרת בין השאר השפעת הלשון הגרמנית המדוברת בפי מחברו וחוגו. ד"ר ע' אורנן מירושלים עמד על השימוש בכינויי קניין חבורים ("בשרו") ופרודים ("הבשר שלו") בלשון ימינו.

בישיבה ח' תיאר ד"ר א' מורטונן ממלבורן את ההתפתחות הקדם-היסטורית של מערכת הפועל העברי על-פי שיטתו ההשוואתית, המאחדת את נקודת המבט הסינכרונית עם ראיה דיאכרונית. ד"ר א' בר-אדון, הישראלי מאוסטין שבאה"ב, סקר הסתכלות בלשון ילדים, המתחילים בדיבור עברי, ביחוד מבחינת סדר המלים ומבנן התחבירי. פרופ' י' פרץ מתל-אביב הרצה על צמידות של שם פרטי ותואר בתקופות הלשון (המלך דוד — דוד המלך). ד"ר מ"צ קדרי מרמת-גן עמד על דרכי הזיהוי של יחידות סימנטיות מורכבות ("ביטויים") בעברית.

באותו יום נערכה בבניין האקדמיה ללשון העברית ישיבה מיוחדת, שדנה במפעל המילון ההיסטורי ללשון העברית של האקדמיה ומוסד ביאליק. הדיון נפתח בדברי הפרופ' נ"ה טור-סיני, נשיא האקדמיה ללשון העברית על חטיבת המקרא. אחריו הרצה הפרופ' ז' בן-חיים, סגן נשיא האקדמיה, על הבעיות הכרוכות בחיבור המילון ההיסטורי בחטיבה שמחוץ למקרא. ד"ר גד בן-עמי צרפתי תיאר שלבים בניתוח אוצר המלים של המכילתא בעזרת המיכון, ומר ראובן מירקין הדגים ממצאים דקדוקיים וסגנוניים באוצר המלים של ינאי, שהועלו בעזרת המיכון. באי הקונגרס יכלו לראות את "מגילת אחימעץ מעובדת ומוגשת כחומר למילון" (העריכה הכללית בידי ז')

בן-חיים, ההתקנה והעיבוד בידי ראובן מירקין בסיוע ישראל ייבין וגד בן-עמי צרפתי, והתיכנון המיכאנוגרפי של ציון בושריה).

ישיבות ט'—י"א היו משותפות למדורי המקרא והלשון העברית. ד"ר ע' איתן מרמת-גן פירט בעיות מן המילון המקראי של רב סעדיה גאון והתעכב בייחוד על פירושו לביטוי מורשי לבבי. פרופ' ב' לווינ מוולטאם דן במערכת מונחים של הפולחן הישראלי הקדום, כגון פתח, תמיד, בדק, רקיקי מצות, שלקביעת משמעותם המדויקים יש להסתייע בתגליות הארכיאולוגיות, המספקות לנו ידיעות חשובות על הצד החומרי של הפולחן. פרופ' ח"י גרינפלד מלוס-אנג'לס הרצה על מונחים מתחום היחסים הביין-לאומיים במקרא.

פרופ' ג"ר דרייבר מלונדון שוחח על משחקי מלים בעברית. לדעתו בתנ"ך אין הם אלא סממנים ספרותיים בדרך כלל, אבל במגילות מדבר יהודה נודעת להם חשיבות לזיהוי המצב או האדם הכרוך במעמד המתואר. פרופ' ג' דה פרין מלובין דן במלה מרגמה שבמשלי כו, ח ובפירושה וצידד בפירוש: גל אבנים גדול המשמש כקבר.

פרופ' א' ון סלמס מפרטוריה דיבר על המלה הלא בשפת חצר המלכות בתקופת המלוכה, והסיק משימושה, שספר מלכים נכתב למען קורא מלכותי. פרופ' י' שטאם מברן דן בבעיות השמות השמיים הקדומים ועמד על הדמיון המפליא שבין השמות האכדיים לבין השמות המצריים.

ישיבות המדור ללשון העברית היו רבות משתתפים, ו-70—100 מלומדים נכחו בקביעות בדיונים. כל הרצאה

ארכה כ־20 דקות, והדיון שלאחריה — כ־10 דקות. בין ההערות והשאלות שהושמעו בדיונים: קריאתו של הפרופ' קוטשר לחוקרי הלשון לתת את דעתם לחומר החשוב והעשיר, שנתפרסם בתחום זה בעברית חדשה; הצעותיהם של ד"ר צרפתי וד"ר קדרי להקים מוסד, שיפרסם ספרים בעברית המשוערבת של ימי־הביניים ויתקין מפה גיאוגרפית לכל החיבורים בתחום זה; הערת הפרופ' אירנה גרבל, שיש לתת את הדעת להוציא לאור את התרגום העברי למקרא של ר' סעדיה גאון, שכתב־ידי שלו שאפשר למצוא בין עולי תימן; דברי הפרופ' אורלינסקי בשבח הדור הצעיר של מדעני הלשון העברית בארצות־הברית; קריאתו של הפרופ' קוטשר לעריכת מחקר מקיף בדבר השאילות משומרית בשפות השמיות; ודברי מר חאגוס מאתיופיה על קשר התרבות האתיופית לנצרות וליהדות וללשון העברית.

בישיבת הנעילה של הקונגרס צוינו בסיפוק מפעלים שונים, ובפרט מפעל המקרא של האוניברסיטה העברית, המילון ההיסטורי של האקדמיה ללשון העברית ומוסד ביאליק, מפעל מסורות הלשון של העדות מטעם האוניברסיטה העברית והמכון לתצלומי כתב־היד. הקונגרס קיבל בברכה את ייסודם של מוסדות מדע נוספים, וביניהם מפעל הפאליאוגרפיה העברית, ומפעל הקונקורדנציה של התלמוד הירושלמי של האקדמיה למדעים של הסמינר התיאולוגי בניו־יורק.

כן החליט הקונגרס שהאיגוד העולמי למדעי היהדות יוציא ביוליטין למדעי היהדות (בעברית ובאנגלית), שיודיע על הישגי המחקר ועל דיסרטציות. מועצת האיגוד תקבע את דרכי ההוצאה ואת הרכב המערכת.